

verbálních výpůjček z Plauta, Caecilia a Terentia, předčí i Plauta živou a bezprostřední reakcí na společenské podněty současného Říma. Básník usiluje o blaho obce a jeho satira se ztotožňuje se základními hodnotami římské kultury — *Rem, populi salutem fictis versibus Lucilius/ quibus potest impertit, totumque hoc studiose et sedulo* (55). V Horatiových satirách se mimo jiné zdůrazňuje intertextuální dialog nejen mezi básníky současnosti, ale i mezi autory dob minulých. A. Cuchiarrelli se často obrací k Horatiiovi, když analyzuje tvorbu Persiovu, a to ať už jde o úvahy o Persiově imitování Horatia či o srovnání jejich přístupu k stoicismu. (Stoicismus období Neronova měl samozřejmě silný politický nádech.) Z pasáže V. Rimellové o Iuvenalovi upozorňují na úvahy o Iuvenalově „strategii“, kterou uplatňuje vůči čtenáři, totiž strategii zveličování argumentů až k exhaltovanosti (např. líčí římské stavby gigantické velikosti na nepevných základech, a tedy neustále hroziící katastrofálním zřícením). Iuvenalis tak často nechává na čtenáři, aby sám rozhodl, co je opravdová satirická argumentace a co je akumulace předsudků a nespravedlivých projevů, někdy i neodůvodněných.

Dále jsou v knize analyzovány některé tematické okruhy, typické pro římskou satiru (vlivy rituální, zlořečení, obviňování, versi Fescennini; zrod literární satiry; satira a filozofie, řecká diatribé; Lucilius mezi římskou morálkou a řeckou filozofií, Horatiův eklekticismus, Persiova snaha o ortodoxii). Nepochybně mezi klíčové partie všech studií týkajících se římské satiry patří výklady o jejím vzniku, a tak klasického filologa už dnes ani nepřekvapí ostrá kritika jednoho z předních teoretiků zabývajících se zrodem satiry M. Bachtina (srov. zvl. s. 29n. či 129nn.), neboť na Bachtinovo nepochopení římské satiry upozorňuje v posledních desetiletích řada odborníků (srov. např. Gentili). Konečně oddíl nazvaný „Strumenti“ představuje jakousi syntézu hlavních myšlenek, dále obsahuje poznámky včetně bohatého bibliografického přehledu edic, monografií i studií a užitečného jmenného rejstříku (203–278).

Vzhledem k složité problematice zkoumaného žánru i k různorodosti jednotlivých představitelů římské satiry je třeba vyzvednout, že se v této nepříliš rozsáhlé práci (278 stran) podařilo velmi přesně a fundovaně zachytit problematiku římské satiry v jejích obecných i detailních aspektech. Možná k tomu přispělo i to, že jde o dobře koordinované dílo řady odborníků-specialistů, kteří znají předmět svého zkoumání do nejmenších detailů.

Daša Bartoňková

GRAVERINI, LUCA — KEULEN, WYTSE — BARCHIESI ALESSANDRO. *Il romanzo antico. Forme, testi, problemi*. Roma: Carocci editore, 2006, 247 stran. ISBN 88-430-3795-1.

Při různých příležitostech (studie, recenze) jsme se zmiňovali o tom, jak v posledních desetiletích minulého století — v souvislosti s novými papyrovými objevy — silně vzrostl zájem o studium antického románu a jak ruku v ruce s tímto jevem stoupl i počet odborných monografií, ať už věnovaných řeckým a římským románům dohromady či publikacím soustředujících se výhradně na román řecký anebo římský. K těmto publikacím se v r. 2006 přiřadila kniha o antickém románu z pera tří odborníků, jimiž jsou Luca Graverini z univerzity v Sieně, Wytse Keulen z Groningenu a Alessandro Barchiesi z univerzity v Sieně se sídlem v Arezzu.

Sami autoři v předmluvě zdůrazňují, že jejich práce byla mimo jiné inspirována právě tím, že se antickému románu jako literárnímu druhu konečně dostalo náležitého uznání, což se projevilo stoupajícím zájmem o tuto literaturu nejen v univerzitních kruzích, ale i u širší vzdělané čtenářské obce.

Předkládaná publikace je rozdělena do šesti kapitol, a přestože její jádro tvoří kap. 3. (75–130) o řeckém románu (autorem je Luca Graverini) a kap. 4. (131–177) o románu římském (z pera Wytse Keulena), které shrnují dosavadní poznatky, neméně zaujme také kap. úvodní (15–74), pojednávající o počátcích románu jako literárního druhu, i o tom, jak antický román souvisí s ostatní literární tvorbou, dále kap. 2. (61–74; autorem obou kapitol je Luca Graverini), analyzující antické

„kritiky a čtenáře“, či kap. 5. (179–192) věnovaná Filostratovu Životu Apollónia z Tyan, stojícímu na pomezí probíraného literárního druhu (napsal ji Wytse Keulen). Závěrečná kap. 6. (193–218) od Alessandra Barchiesiho je syntetizující.

Obraťme nyní pozornost k jednotlivým kapitolám: tak v kap. 3. probírá Luca Graverini román Charitóna z Afrodísiady, přiklání se k datování románu do pol. 1. stol. a zdůrazňuje, že kolébkou antického románu byla právě Malá Asie (na s. 78 však přičítá Robianovi autorství myšlenek vyslovených již o dvacet let dříve); dále pojednává o románu o Ninovi, o Métiochovi a Parthenopé, o díle Xenofóna z Efezu (spolu s Häggem a O'Sullivanem se staví proti hypotéze, že by mělo jít o epitomé, a zdůrazňuje, že tento román na rozdíl od Charitóna nevychází z historického pozadí, nýbrž má blízko k tradici lidového vyprávění — srov. též O'Sullivan). V případě románu Antónia Diogena připouští datování na konec 1. stol., a opíraje se o poslední epigrafické výzkumy, nevylučuje, že také Antónios Diogenés mohl pocházet z Afrodísiady — podobně jako Charitón či autor románu o Ninovi. Do této kapitoly řadí i Lúkiánovo dílo Pravdivý příběh (originální titul byl pravděpodobně v plurálu) a ukazuje (93), v čem se liší od ostatních románů. Pokud jde o Pravdivý příběh, teze, že inspirací nejen pro tento spis, ale i pro Lúkia z Pater, Achillea Tatia, Iamblicha a Héliodóra byl Antónios Diogenés, se L. Graverinimu jeví neprokazatelná a argumentuje tím, že Lúkiánovy práce mají jen jednoho protagonistu (muže), erotický moment je tu nepodstatný. Pseudo-Lúkiánovo dílko Osel označuje za „komický román“. V případě nedochovaného románu Lúkia z Pater připouští (96n.), že Fótios se mohl zmýlit, když protagonistu románu zaměnil za autora — tento názor však není běžně přijímán. Při výkladu o románu Achillea Tatia se s ohledem na nově nalezený papyrus přiklání k mínění, že konec 2. stol. n. l. představoval terminus ante quem, nikoliv terminus post quem; Graverini vyzdvihuje odlišnost tohoto románu od ostatních sentimentálních románů (s jistou nadsázkou říká, že dílo je „jakýmsi mostem“ směrem k Petroniovi a k Apuleiovi). U romanopisce syrského původu Iamblicha pak Graverini zdůrazňuje, že čtenáře jeho rozsáhlého románu představovala řecky hovořící elita různého etnika i provenience. U Longova románu pak připomíná, že se tento autor v počátečních partiích svého spisu přibližuje nejen k helénistické historiografii, nýbrž čerpá i z nové komedie, z Homéra, Sapfy a Theokrita. Graverini se přiklání k datování do 2/3. stol. n. l. — tj. po Achilleu Tatiovi, ale před Héliodórem. Výklad o tomto romanopisci uzavírá pojednání o celém řeckém románu (Graverini nevylučuje ani dataci do 3. stol.), zvláštní důraz je tu kladen na Héliodórovu narativní techniku, zdůrazněn je rozdíl mezi první částí románu (kn. I–V) a částí druhou.

Oddíl o římském románu pochází z pera Wytse Keulena, přičemž za důležitý pokládám úvodní výklad. Autor považuje dnes již za neudržitelnou teorii o tom, že římské komicko-realistické romány byly parodií na řecké sentimentální romány, ovšem nově objevené papýry (zvl. Lollianos) ukazují, že římské romány nebyly tak izolované od románů řeckých, jak to tvrdili někteří badatelé, vycházející ze srovnání římských románů s dochovanými „kanonickými“ romány řeckými. Na místě je také zdůraznění skutečnosti, že v Římě psali romány lidé, kteří patřili ke kulturní elitě (Petronius, Apuleius), a existují zde elementy typické především pro satiru, ale i pro attelánu či mimos. Zajímavá je subkapitola k názorech různých badatelů na vztah mezi dílem Petronia a Apuleia. U Apuleiových Metamorfóz (149) se Keulen přiklání k názoru Winklera a Seldena, že jde o dílo „otevřené“, které nelze zařadit do nějaké „škatulky“. Také v případě tohoto díla podtrhuje nové tendence ve vědeckém bádání, totiž že i Metamorfózy mají jisté společné rysy s římskou satirou či se satirou menippskou. Pokud jde o román Historia Apollonii regis Tyrii (kladený dnes do 5.–6. stol. n. l.), tu autor mimo jiné ukazuje na jisté paralely s Xenofónovým románem Efesiaka.

Závěrečná 6. kap. z pera Alessandra Barchiesiho je věnována aktuálním problémům a perspektivám v bádání o řeckém a římském románu; třebaže mnoho materiálu, na nějž narážejí antičtí autoři či pozdější encyklopedisté, dnes k dispozici nemáme, nové a nové objevy (např. Lollianos, Ioláos aj.) nám však krok za krokem pomáhají k vytváření přesnějšího obrazu antické románové produkce. Do řešení problematiky závislosti Ioláa na Petroniovi či naopak se Barchiesi hlouběji nepouští.

Na tomto poli jsou důležité i studie týkající se prozimetra; nesouhlasím však s autorem, který na s. 203 tvrdí, že veršové partie v idealistickém románu nehrají zvláštní roli. Když hovoří o čtenářích románů, tu vycházejí z C. Connorové (2002), oprávněně podrobuje kritice Bachtinovu teorii o „abstraktnosti“ řeckého románu, připomínky vyslovuje i k Auerbachově práci *Mimesis*. Na závěr (216n.) Barchiesi konstatuje, že řecký román se mu jeví více „sevřený“, římský zase více „otevřený“ k přechodům mezi „rozdílnými světy“, a proto podle něho řecký román nachází svého spojení v klasicismu prvního období císařství, zatímco román římský zůstal dílem mimořádných osobností a v systému stále přísnějších norem a literárních žánrů nebyl s to nalézt své pevné místo.

Publikace je opatřena bohatými bibliografickými údaji, a to jak pokud jde o kritická vydání textů, komentáře, vybrané překlady jednotlivých románů, tak pokud jde o odborné studie. Bylo by praktické, kdyby byla kniha vybavena rovněž jmenným rejstříkem, ten však v posledních letech postrádáme i u jiných publikací, podobně jako se stále více setkáváme se skutečností, že snižující se znalosti klasických jazyků nutí badatele uvádět ukázky z antických autorů pouze v překladu.

Daša Bartoňková

MACROBIO. *Comento al Sogno di Scipione*. Testo latino a fronte. Saggio introduttivo di Ilaria Ramelli. Traduzione, bibliografia, note e apparati di Moreno Neri. Il Pensiero Occidentale. Bompiani: Milano, 2007, 913 + LXXX stran. ISBN 978-88-452-5840-4.

V rámci rozsáhlé ediční řady *Il Pensiero Occidentale* nakladatelství Bompiani vyšlo od roku 2000, kdy řada existuje, mezi významnými díly světových filozofů, kulturních i literárních teoretiků či teologů také mnoho titulů antických autorů. Jedním z nich je Macrobiův *Komentář ke Snu Scipiona* (*Commentarii in Somnium Scipionis*), dílo oceňované už ve středověku a dodnes významné nejen jako „prostředník“ uchování závěrečné části Ciceronovy práce *De republica* (převyprávění snu, při kterém římskému vojevůdci Scipionu Aemilianovi jeho děd Scipio Africanus představuje vesmír — místo věčného života, odměny za vnukův čestný a odvážný život), ale zároveň jako výjimečný doklad rozšíření novoplatonismu v období pozdní antiky. Macrobius totiž využil formy komentáře pro představení mnoha názorů na uspořádání vesmíru, času, na roli osudu a s ním spojené možnosti předvídání, či na výklady snů.

Macrobiův *Komentář* byl poprvé přeložen ve 13. století, konkrétně Maximem Planúdem do řečtiny. Další, anonymní francouzský překlad z 18. století předjímá vlnu zájmu francouzských vzdělanců o novoplatonismus v 19. století, která s sebou přinesla hned několik překladů *Komentáře* do francouzštiny (Ch. de Rossoye, A. J. Mahula i H. Descamps a jeho kolegů). První „moderní“ překlad *Komentáře*, tj. překlad založený na kritickém vydání Macrobiova textu, doplněný úvodním výkladem i filologickým komentářem k textu, byl do angličtiny a vyšel roku 1952 (William H. Stahl). Dva italské překlady pocházejí z 80. let, překlady do španělštiny z doby nedávné.¹ Výčet uzavírá moderní francouzský překlad z ediční řady *Les Belles Lettres*.²

Je zřejmé, že Macrobiův text poutá mimořádnou pozornost filologů, a proto nepřekvapí, že se milánské nakladatelství rozhodlo vydat svůj vlastní komentovaný překlad do italštiny. Jeho au-

¹ Různé překlady do italštiny i španělštiny vyšly vždy v krátkém časovém sledu za sebou: italské: r. 1981 (přel. L. Scarpa) a 1983 (přel. M. Regali: část díla ovšem až 1990), španělské: 2005 (přel. J. Raventós) a 2006 (přel. F. Navarro Antolín). Tato recenze je součástí řešení v rámci výzkumného záměru MSM 0021622435 „Středisko pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních“, řešeného na Ústavu klasických studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

² Text přeložila M. Armisen-Marchettiiová, vyšel po částech r. 2001 a 2003.